

gångar. De upplyste att unge Bakunin helt nyligen hade anlänt till Tyskland, uppfyllt av den hegeliska filosofin. De sade att det var en kolossal människa som för ögonblicket vände upp och ner på de litterära salongerna i Berlin och Dresden. Denne ryske adelsman hade nu i Ruges tidskrift bebadat en allmän europeisk revolution, en frihetens och demokratins revolution. "Alla folk, alla individer är fulla av onda aningar. Alla vilkas sinnesorgan inte är paralyserade motser med darrande förväntan en framtid som kommer att bli avgörande. Mörka stormmoln hopas. Luften är tung och kvav av åska. Och därför ropar vi till våra förblindade bröder: Ångren eder!"¹

Allt detta hade försiggått inom en rent filosofisk tidskrifts elfbens-torn. Den stora allmänheten visste ingenting. Att en tidskrift som Ruges försvann väckte också mindre uppmärksamhet än att en daglig tidning i Köln gjorde det. Det enda som återstod för dr Ruge var bekymren och förlusterna, inte den demokratiska martyrglorian.

Men han var inte avundsjuk. Den välkände författaren Ruge kände sitt ansvar när hans unge vän nybörjaren värdjade till honom. Han fick en idé. Han hade en tid funderat på möjligheten att återuppliva sina "årsböcker" någonstans utomlands. Hur skulle det vara att ta unge Marx som medarbetare i ett sådant företag? Det vore kanske inte så tokigt. Marx hade ungefär samma demokratiska läggning — det hade han väl? — han var begåvad och kunde gott läsas, fastän hans stil ännu var en smula klumpig. Ruge skrev till en god vän: "Marx är orolig för sin framtid och till på köpet sin omedelbart förestående framtid. Det är naturligt att tänka sig honom som framtida medarbetare i årsböckerna."²

Det kändes som en befrielse för Marx att denna utsikt öppnade sig för honom. Och det dröjde inte länge innan den blev verklighet.

Ruge handlade raskt, utan att förlora sig i bagateller. Han fick tag på en schweizisk förläggare som var villig att ge ut publikationen i Frankrike eller Belgien. Enda villkoret var att Ruge satsade 20 000 francs. Filosofer var beredd att ännu en gång riskera en sådan summa på en tidning. I juni 1843 var allt klart. Man kom överens om att Marx som medredaktör skulle få 1 800 francs om året plus extra för vad han skrev; summan var inte stor men dock något att bygga på. Återstod endast att bestämma i vilken stad och vilket land tidningen skulle utges. Förläggaren från Zürich och Ruge från Dresden reste västerut för att rekognoscera.

5. LEVE SOCIALISMEN

En människas hela levnadsöde kan formas på några månader. Detta var vad som hände Karl Marx. Hans episod som huvudredaktör tog slut på våren 1843; före 1844 års slut var grunden lagd till allt vad han under sitt jordeliv var bestämd att ge och ta. Projekttilen var utskjuten, i fortsättningen fullbordade den blott sin bana.

Det hela började med att Marx skrev till dr Ruge och frågade om denne visste någon plats för honom utomlands. Han hade ingen lust att stanna längre i Tyskland, allra minst i Preussen.

När detta brev kom, var dr Ruge uppfyllt av sina egna bekymmer. Hans tidskrift hade indragits samtidigt med *Rheinische Zeitung*. Den preussiske kungen hade ingen direkt makt över Ruges "Deutsche Jahrbücher". Tidskriften utgavs i Sachsen. Men han kunde förstöra dess ekonomi genom att förhindra dess spridning i Preussen. Och det var just vad han gjorde.

Även i detta fall torde förändringen ha varit av religiös art. Ruge hade också under alla dessa år klamrat sig fast vid unghogelianernas ateism, och i den relativa säkerhet som rådde i Sachsen hade hans tidskrift inte lagt några band på sig. Men det var möjligt att i hans fall religionen inte var den enda orsaken.

Ruge hade i hela sitt liv varit en kämpe för frihet och demokrati. Han hade fått gälda sin entusiasm med sex år i ett preussiskt fängelse. I fortsättningen hade han blivit försiktigare i formuleringen av sina trossatser. Men i Sachsen gick han emellanåt så långt, att han uttryckligen "ställde sig på demokratins sida och uttalade sig för dess syften". Och slutligen hade han publicerat sin "Reaktion i Tyskland" som väckt sådan uppståndelse.

De initierade försäkrade att dess författare var en ung ryss som skrev under pseudonym — en adelsman vid namn Michail Bakunin; lägg märke till namnet, sade de initierade, ni kommer att få höra det fler

För Marx, den tyske skriftställaren, var beslutet att lämna fosterlandet en av dessa tjugu månaders avgörande händelser. En annan ägde samband med dr Moses Hess.

Ditills hade Marx betraktat Hess närmast som en komisk figur. Han kallade honom "kommunistrabbinen" och detta av många skäl. Delvis berodde det på Hess' yttre uppenbarelse. Han var "lång och mycket mager med snälla ögon och utskjutande bakhuvud, liksom en tuppkam. Hans långa grå kappa understryker det prästerliga i utseendet."³ Han talade som en präst också. Den "hyggelige karlen" kunde predika mildt och vänligt om kärlek, mänsklighet, rättvisa och medkänsla för de fattiga. Han hade också en utpräglad missionerande läggning. Han var ivrig att omvända folk till socialism eller kommunism. Några månader tidigare hade han på en enda eftermiddag omvänt en ung man på tjugutvå år, och han var absolut säker på att man även i detta fall kunde säga: Lägg märke till namnet, ni kommer att få höra det fler gånger! Namnet var Friedrich Engels.

En konstig kropp, den där Engels! Han beskrevs vid denna tid som "en smärt ung man med ett nästan gossaktigt omöget utseende"⁴ och ännu många år efteråt klagade han över att "han såg så rysligt ung ut".⁵ Han var son till en stadsgad textilfabrikant i Barmen och hade inte legat vid universitetet eftersom det var meningen att han skulle bli affärsman. Vid sjutton års ålder började han på faderns kontor. Men fastän han fick försaka akademiska studier, läste han så mycket glupskare själv. Han slukade en otrolig massa böcker på vetandets alla områden. Han skrev otroligt flytande i alla litterära silar. Och fastän det i föräldrahemmet rådde den strängaste konservatism och den mest ortodoxa protestantism, var han själv på alla sätt en potentiell rebell.

Vid tjuguet års ålder hade han gjort sin värnplikt vid det exklusiva och dyrbara gardesartilleriet i Berlin — för övrigt utan att bli befördrad, vilket han hade svårt att smälta. Under sin fritid ägnade sig kanoniar Engels åt huvudstadens intellektuella njutningar. Han umgicks med ungdomshegelianaerna och "de fria". På hemresan efter värnpliktsårets slut stannade han ett slag i Köln. Han gjorde energiska försök att få träffa Marx, men denne skänkte honom motvilligt bara några minuter.

Men så sprang han rakt i armarna på Moses Hess. Och "kommunistrabbinens" missionärstalanger triumferade som aldrig förr. "Vi diskuterade aktuella frågor", skrev Hess i ett brev, "och han som hade revolutionärt gry i sig, skildes från mig som den mest hänförlige kom-

munist".⁶ Engels själv höll styvt på att dr Hess skulle ha förtjänsten av hans omvändelse — och inte bara av hans. Kort efteråt förklarade han uttryckligen att Hess "varit den förste som gjorde kommunismen plausibel för mig och min krets".⁷

Under de närmaste veckorna efter tidningsstriden återkom Hess till Köln efter ett besök i Paris. I Frankrike hade han personligen sammanträffat med alla den nya trons apostlar, författarna av 1840 års böcker och många andra. Det var helt naturligt att han och Marx diskuterade dessa saker.

Marx belann sig i en hätsk sinnesstämning. Han var sprängfylld med "fantastiskt dystra tankar". Vartenda ord han ytrade utstrålade negativism. Vart skulle det ta vägen med honom?

Moses Hess, missionären, fann att detta var ett tillfälle för honom. Han började åter på sitt milda sätt att tala om "den avmänskligade mänsklighetens frälsning". Han började åter utveckla sin teori att pengar, profit och egendom är källan till allt ont. Samhället måste byggas om från grund till tak. Och se: samme Karl Marx som kort tid förut hade hänat sådana ideer började nu visa sympati för dem! Han blev mycket intresserad av allt vad Hess berättade om socialismens snabba fram-marsch bland de intellektuella i Frankrike.

Det var emellertid tydligt att det saknades verklig soliditet i dessa socialistiska ideer, sade han — det begrep väl Hess? Hess var liksom Marx hegelian, och bland hegelianer kunde det inte bli något missförstånd beträffande de stora historiska förändringarnas logiska nödvändighet. De inträffar inte därför att de är önskvärda, utan bara därför att de är oundvikliga. Det är fullkomligt likgiltigt för det stora "det", om vissa personer hävdar att en värld utan egendom är bättre, mer fulländad, mer moralisk. Om det blir en värld utan egendom, beror det på att världen *med* egendom har nått slutet av sin förmåga. I den evigt "dialektiska" processen försvinner ett system först när den förstörelsens kraft, det bär inom sig, har förtärt det liksom en kraftsjukdom. Utan hänsyn till människans önsksningar störtar det existerande med naturnödvändighet samman. Endast på detta sätt kan ett existerande förhållande ge plats åt sin egen negation, en tes åt sin antites. Allt det andra är utopier — medgav Hess det?

Javisst! Absolut! Hess hade själv alltid hävdad, att den nya ordningen inte skulle komma därför att människorna önskade den, utan därför att den gamla låg i dödsryckningarna.

Nå, det var bra, men hade Hess visat att det gamla systemet verkligen låg i dödsryckningarna? Hade han visat någon anledning till att det skulle ligga i dödsryckningarna? Nej, det hade Hess inte kunnat och han hade heller inte försökt. Han hade förutsett att det nuvarande systemets fränfalle var oundvikligt, men han hade aldrig bevisat sin sats. Måste han då inte medge att utan detta bevis hängde socialismen i luften? Måste man inte få tag på detta bevis för att socialismen skulle upphöra att vara en fantasi och en utopi?

Nej, Marx kunde ännu inte acceptera Hess' version av socialismen som slutgiltig.

Och även i andra avseenden rådde anmärkningsvärda skilljaktigheter mellan honom och "partiets förste kommunist",⁸ som Engels vid denna tid kallade Hess. Partiets förste kommunist hade letts till sina åsikter av medlidande med de fattiga. Karl Marx, som levde bakom en glasvägg, hade aldrig haft något att göra med de fattiga. Om han plötsligt fick smak för socialistiska ideer, föreföll det ibland som om impulsen hade kommit från rakt motsatt håll. Han kände ett häftigt agg mot de rika och mäktiga. Det var snarare de rikas framtida förödmjukelse än de fattigas framtida upphøjelse som tycktes locka honom. Och när han talade om ting som skulle komma, smakade hans ord ofta blod och terror. Partiets förste kommunist blev orolig. Han skrämdes av skillnaden mellan sin egen "koncilianta natur" och Marx "upplösande".⁹

Emellertid rådde inget tvivel om att Marx omedelbart efter tidningsepisoden började ömsa skinn. På den tiden existerade ingen klar skilljelinje mellan demokrater och socialist. Många fick intrycket att den nya revolutionära strömningen endast var en variant av den gamla. Hur som helst var Marx på sommaren 1843 känd bland sina närmaste vänner som socialist.

Denna hudömsning var den andra av de två avgörande händelser som inträffade med honom under dessa tjugu månader. Och händelserna fortfor att ha sin gång.

Marx hade nu i sju år varit förlovad med Jenny von Westphalen. Och han hade praktiskt taget hela tiden varit skild från henne. Nu när han skulle lämna Tyskland, var han besluten att ta henne med. "Jag kan försäkra utan all sentimentalitet", skrev han till Ruge, den alltid förstående biktfadern, "att jag är kär upp över öronen och detta på fullt allvar".¹⁰ Så snart planerna för den nya tidskriftens utgivning var klara, hade han beslutat börja kampen för sitt äktenskap.

Och det var Jenny som fick bära kampens börda — hindren låg i hennes väg, inte i hans. Hon fick en viss hjälp från sin bror Edgar, en bohem vars adelsnamn längre fram skulle stå bredvid Marx' på några socialistiska dokument. Men det fanns en annan bror som hade stort inflytande på familjen. För honom bar framtiden i sitt sköte den höga posten som preussisk inrikesminister. Ferdinand Otto Wilhelmshals hela värld råkade i darrning vid tanken på att familjen Westphalen skulle fläckas genom denna prototyp för det omöjliga, denna murvel, denna radikal, denna ateist, denna odäga av judisk medelklass. Och de flesta i familjen ryste jämte honom. Tanter och farbröder sökte förmå Jennys mor att göra motstånd till det yttersta.

Och riksrådets mor öste ur sig övertalningar, klagomål och hotelser i rikt mått.

Men Jenny, det milda "änglabarnet", visade prov på en oväntad styrka, något som hon otvivelaktigt skulle behöva under många decennier framåt. Hon var tjugonio år gammal och behövde följaktligen inte familjens tillstånd för att gifta sig. Hon hade väntat på kallelsen och var nu besluten att hörsamma den utan hänsyn till följder. "Min fästnö utkämpade för min skull de svåraste strider — strider som nästan undergrävde hennes hälsa — mot sina pietistiska och aristokratiska släktingar som dyrkar sin herre i Berlin lika högt som sin herre i himlen."¹¹ Och hon genomdrev sin vilja. Hennes mor gav vika efter att ha uttömt alla sina möjligheter.

Och hon gav vika med värdighet. När Marx kom hem till dem i den lilla staden Kreuznach, fanns det ingenting i hennes sätt som påminde om den genomgångna striden. Hon var öppen och vänlig. När hon fick veta att Karl inte visste vad han och hans hustru skulle leva av under sin återstående tid i Tyskland, bad hon honom inte oroa sig: hennes hus stod öppet för dem. Det gjorde det också. Den unge kommunisten och ateisten tillbragte de första fem månaderna av sitt äktenskap som gäst i den gamla pietistiska adelsfamiljen. Modern tog hand om det unga paret.

Karl Marx' äktenskap var den tredje av de avgörande händelser som var koncentrerade på dessa tjugu månader. Den fjärde följde tätt efter.

Medan han vistades hos sin svärmor kom det brev från Ruge. Paris hade bestämts som utgivningsort för den nya tidskriften och detta nödvändiggjorde en del förändringar. Det var exempelvis lämpligt att ändra den gamla titeln "Deutsche Jahrbücher" en smula. På förslaget till titel-

sida stod det nu: "Deutsch-Französische Jahrbücher. Utgivna av Arnold Ruge och Karl Marx."

Det befanns också lämpligt att framställa tidskriften som ett organ "för den intellektuella samhörigheten mellan tyskar och fransmän". Var det inte en historisk mission att genomsyra den tunga tyskheten med franska impulser och den ytliga franskheten med tyskt allvar? Jo förvisso! På den tiden var också denna "gallisk-germanska princip" någonting nytt, någonting brännbart. Den skulle hjälpa tidskriften att få bidrag från de berömdaste författare på båda språken och väcka intresse i båda länderna.

Nå, det var bra. Framåt alltså! Före december måste manuskripten till första numret vara levererade. Marx kunde ju börja med att sätta sig i förbindelse med de berömda författarna. Han kunde slå sig ner vid sitt skrivbord och skriva något utmärkt själv. Och sedan fick han flytta till Paris.

I november anlände herrskapet Marx till ljusets och nöjenas stad. En våning väntade dem i Faubourg Saint-Germain. För att göra det billigare för dem hade Ruge hyrt ett litet hus, där de kunde bo allesammans.

Det var ett tecken på verklig vänskap, men på visst sätt kände sig Marx förödmjukad. Han visste att han om någon tid måste ha ett pinsamt samtal med Ruge. Han måste diskutera den politiska hudömsningen. Även hans artiklar för det första numret visade omisskännliga spår av förändringen. Ruge skulle säkert bli besviken och irriterad av beaktelsen. Trots alla sina sympatier för de fattiga var Ruge fortfarande demokrat, inte socialist och revolutionär. Han var emot varje tendens att öka statens makt. Den nyordning, som socialisterna drömde om, kallade han "en polis- och slavstat".¹² Medan många fortfarande betraktade de båda varianterna av radikalism som blodsfränder med endast en gradskillnad, var Ruge redan på väg att anse dem som oförsonliga motsatser. Under sådana omständigheter var det osäkert om han och Marx skulle kunna samarbeta.

Marx kände sig en smula obehagligt berörd över denna utsikt. Var det en lycklig tillfällighet eller motsatsen, att Ruge omedelbart efter medredaktörens ankomst insjuknade? I varje fall omöjliggjordes för tillfället det oundvikliga samtalet och Ruge kunde inte delta i redigeringen av första numret.

DEUTSCH-FRANZÖSISCHE

JAHRBÜCHER

herausgegeben

von

Arnold Ruge und Karl Marx.

1ste und 2te Lieferung.

PARIS,

IM BUREAU DER JAHRBÜCHER. } RUE VANNEAU, 22.
 AU BUREAU DES ANNALES. }

—
1844

Det kom ut i februari 1844. Det blev en besvikelse. Ingen av de berömda franska författare som blivit anmodade, hade bidragit med något. Av de berömda tyskarna var endast Heine med och han hade skickat en dikt. Numret hade följaktligen fått fyllas med i all hast skrivna artiklar av den föga kände Hess och den totalt okände Engels. Det var en dålig början.

Endast de båda artiklar som Marx hade skrivit var av en viss betydelse, närmast genom att de utgjorde milstolpar i hans eget liv. I sin tillflyktsort i Kreuznach hade den unge konvertiten på egen hand börjat fundera över socialismen. Resultatet av hans tankemöda framträdde i dessa båda artiklar.

Det framgick inte vid första ögonkastet. Enligt rubrikerna skulle artiklarna handla om dels Hegels filosofi, dels den judiska frågan. Omnämmandet av socialism var endast en utviking — och inte den enda. Gud fader fick exempelvis sin sedvanliga avbasning. "Religion är opium för folket"¹³ lød domen denna gång. Vidare hade den tjugufemåriga författaren gjort sig stor möda att vid denna sin internationella debut utveckla all sin spiritualitet och sin mest glänsande stil. Särskilt artikeln om judarna var så påbredd att den hamnade i det vulgära.

Judarnas alla svårigheter i samhället tillskrevs dem själva och deras mani att schackra. "Vad är judarnas världsliga kult? Schackrandet. Vem är deras världsliga Gud? Penningen."¹⁴ Nå, var låg poängen i detta? Bildade människor på den tiden insåg att judarnas svårigheter kunde spåras till en massa olika faktorer. En mängd judar levde heller inte i en miljö där det kunde bli fråga om "schackrande". Milliontals judiska heloter i öster hade inte ens närmast sig en sådan miljö. Den judiska eliten i väster, konstnärer och vetenskapsmän i främsta ledet, hade lämnat den bakom sig. Ingendera gruppen hade blivit populärare för det. På sin höjd kunde "schackrandet" kallas ett enstaka element i ett komplex. Och denna metod att återföra ett antal orsaker till ett enda upphov hade ogillats ända sedan romartiden, då den hade stämplat som *pars pro toto*, det vill säga att man tog delen för det hela. Var för resten inte Marx ett judiskt namn?

I själva verket var de båda artiklarna rätt pinsamma. De väckte inga ekon. Men kringströdda i dessa olästa och knappt läsbara artiklar kunde man finna författarens första socialistiska formler.

Först kom formeln om oundvikligheten.

Marx hade ännu inte upptäckt något verkligt bevis för att egendoms-systemet var dömt att ruttna bort. Men i brist på bevis beslöt han att proklamera denna tes även i dess obevisade skick. "Systemet med handel och penningförtjänst, egendom och exploatering av människor, åstadkommer en brèche i det nuvarande samhället som det gamla systemet inte förmår bota."

Även en del av de äldre socialisterna hade haft en obestämd känsla av nödvändigheten att framställa sin sak mindre som ett etiskt krav än som ett oundvikligt sammanbrott. Till och med Saint-Simon hade emellanåt uttalat, att hans system skulle förverkligas "på ett naturligt sätt och under utvecklingens gång".¹⁵ Det skulle inte ha anstått en hegelisk "dialektiker" att vara sämre. Och Marx tvivlade inte ett ögonblick på att han skulle hitta det saknade beviset. Man behövde naturligtvis fakta och data för att kunna förutsäga framtiden för ett ekonomiskt system. Dittills hade Marx inte haft en nationalekonomisk bok i sin hand. Men han hade föresatt sig att använda en del av tiden i Paris till ekonomiska studier. Då kunde han inte undgå att finna bevis för oundvikligheten. Tills vidare riskerade han inte mycket genom att engagera sig för denna lära.

En annan lära, som han engagerade sig för, var den väpnade revolutionen.

Han hälsade "den kommande revolutionen" — "en fullständig, inte bara en politisk revolution", en revolution mot "bomullens riddare och järnets hjältar". Och han framhöll att "kritikens vapen inte kunde ersätta vapnens kritik. Materiell makt måste störtas genom materiell makt."¹⁶

Även tanken att socialismen endast kunde genomföras med våld var gammal. En del socialister hade alltid förkunnat den. I England hade en radikal flygel av chartisterna i många år, låt vara utan framgång, yrkat på väpnad resning. "Vi trotsar historikerna", skrev en av deras talesmän, "att nämna ett enda exempel på att de rika i något land eller i någon tid har avstått sin makt av kärlek till rättvisan eller efter en värdjan till deras hjärtan och samveten. Sådana exempel finns inte. Endast våldet har omvänt dem till humanitära tänkesätt."¹⁷ I Frankrike hade den hetsige intellektuelle Auguste Blanqui några år tidigare verkligen lyckats egga en handfull arbetare till revolt. Det fick han nu gälda i fångelsehållorna i sagoslottet Mont-Saint-Michel.

Men hela fronten av ledande socialister, från Saint-Simon och Owen

hället? I ett diametralt motsatsförhållande, så att varje vinst på ena hållet nödvändigt måste motsvaras av en förlust på det andra? Eller i ett slags kompanjonskap, så att vinster eller förluster på ena hållet motsvaras av vinster eller förluster på det andra?

Det finns naturligtvis stridiga intressen mellan alla medlemmar av ett samhälle och förvisso mellan de fattigaste och de rikaste. Långt utöver de socialistiska kretsarna erkändes det att samhället, när det gällde inträdeskonflikter, kunde splittras sönder i klasser som kunde invecklas i klasskamp. Till och med Guizot, "borgarkungens" minister och en stor historiker, hade sagt: "Det är ingen förtjänst att erkänna existensen av en klasskamp, det är tvärtom löjligt att förneka den."²⁰ Den viktigaste frågan var emellertid hur långt inträdeskonflikten verkligen sträckte sig. Var det verkligen de rikas rikedom som var orsaken till de fattigas fattigdom eller var det något annat? Kunde proletariatet få det bättre på basis av rådande förhållanden eller måste det kämpa med övriga klasser om varje förbättring?

De ledande socialisterna hade i decennier predikat, att de verkliga konflikterna mellan klasserna var begränsade till ett mycket litet område, och att bakom detta låg ett mycket större område där intressena var identiska. Deras uppfattning om socialism uttrycktes av Louis Blanc sålunda: "Förtryckarna och de förtryckta kommer att vinna samma fördelar. Alla intressen är givetvis gemensamma och sociala reformer är för alla samhällsmedlemmar utan undantag ett medel till räddning."²¹ "Låt oss alltså gå till verket!" utropade Cabet. "Låt oss gå till verket allihop, rika som fattiga."²² Det var endast några original, numera beaktade med överseende — exempelvis den stackars Blanqui några år tidigare, Babeuf och den blodtörstige Marat under franska revolutionen — som emellanåt hade framställt teorin att ett uppsving för de oprivilegerade klasserna ovillkorligen förutsatte att de privilegierade krossades.

Även här anslöt sig Marx till den mest extrema teorin. Han förutsatte att proletariatet icke endast "ensidigt", utan även "mångsidigt" stod i motsatsförhållande till den övriga mänskligheten; det fanns ingenting som band de båda världarna vid varandra, inga intressen de kunde dela. Proletariatet kunde inte vänta hjälp från något håll, det hade ingen annan utväg än att "befria sig självt".

Och han utrustade proletariatet med egenskaper som passade den roll det hade fått sig tilldelad. Han karakteriserade det som "jungfru-"

till Proudhon, hade tvärt avvisat våldsteorin. Alla utan undantag trodde på en successiv, fredlig förvandling, de trodde på evolutionen, på "en revolution inom lagens gränser", som Proudhon formulerade det. En av de äldsta inom den socialistiska familjen, William Godwin, uttryckte den samfälliga uppfattningen på följande sätt: "I stället för att vara till verklig välsignelse för mänskligheten har revolutioner ingen annan verkan än att hindra den hälsosamma, oavbrutna utveckling, byggd på politisk sanning och social förbättring, som kan väntas."¹⁸ Och Moses Hess besvär alla skeptiker och cyniker: "Ingen samhällsklass kan vara så hjärtlös att den lämnar sina medmänniskor i nöd och elände, om den har möjligheter att göra dem lyckliga. Vi ser dagligen hur det just är bland de besittande klasserna, som försöken att förbättra våra sociala förhållanden finner det varmaste stödet och den livligaste förståelsen, utan tvivel därför att de är mest bildade."¹⁹

Men för Marx var detta bara utopiskt struntprat. Alla som hade frigit sig från romantik och sentimentalitet — liksom han själv onekligen hade gjort — visste att människan inte drivs av moraliska impulser utan av en utpräglad egoism. Man måste bruka våld. Det vill säga, när han skrev detta torde vissa tvivel ha flugit genom hans logiska hjärna. Redan nu måste han ha haft klart för sig att teorin om oundvikligheten och teorin om revolutionen i själva verket stred mot varandra. Antingen — eller. Om socialismen oundvikligen måste komma, vartill behövs då revolutionen? Om socialismen inte kan komma utan revolution, vad har det då blivit av dess oundviklighet? Med tiden framkallade denna oöverstigligen klyfta mellan de båda teorierna svårigheter som han inte kunnat drömma om. Men vardera teorin var på sitt sätt driven till sin spets. Marx kunde tydligen inte offra någon av dem. Han beslöt att engagera sig för den väpnade revolutionen.

Han engagerade sig också för en tredje teori, läran om proletariatet. De föregående åren hade det filosoferats mycket om "proletärerna". Under franska revolutionen hade man upptäckt att det inte bara fanns ett "tredje stånd" — medelklassen — utan nedanför detta ännu ett, det fjärde, betäande av sådana som inte ägde något alls. Denna fjärde klass fick namn efter den eländigaste gruppen i det gamla Rom, de så kallade proles, vilkas enda värde var att de satte barn till världen. Sedan denna upptäckt gjorts hade diskussionerna aldrig velat ta slut.

I vilket förhållande står exempelvis proletariatet till det övriga sam-

mark", obefläckad av övriga samhällslagers föroreningar. Proletariatet försmäktade under "uråldriga kedjor", under "universella lidanden", under "total orättvisa".²³ I själva verket hade Marx, när han skrev detta, aldrig haft någon personlig kontakt med proletariatet. Han kände inte till dess egna, icke oviktiga känslor, han hade aldrig iakttagit dess verkliga egenart. Liksom han framställde teorin om den ekonomiska oundvikligheten utan att veta något om nationalekonomi, så bestämde han sig för den proletära teorin utan att känna till proletariatet. Först längre fram sökte han fylla denna brist i sina kunskaper, men tillsvidare engagerade han sig för den proletära teorin.

Och därtill lade han den vetenskapliga formeln. Den var nödvändig. Ty fanns det någon antydan om att proletariatet verkligen var utsett att "befria sig självt"? I själva verket var vartenda spår av kommunism och socialism i världen av klart icke-proletärt ursprung. Själva tanken på något sådant som en värld utan egendom, hela den etiska rörelsen i denna riktning, alla recept, doktriner, system — allt utan undantag hade sitt ursprung och sin existens utanför proletariatet. Den egendomslösa världen var en skapelse av och ett tidsfördriv för adeln och medelklassen, för yngre och äldre miljonärer, för fabriksidkare, affärsmän, intellektuella, officerare. Det var en rörelse inte *inom* proletariatet, utan å proletariatets vägnar. I den mån det alls existerade någon rörelse bland arbetarna — det fanns faktiskt några tidiga försök till organisation och fackföreningar — hade den, på något fullkomligt betydelselöst undantag när, inte den avlägsnaste tanke på att förändra hela samhällsordningen. Den ville helt enkelt rycka fram ett stycke och vinna en del fördelar inom ramen för den existerande strukturen. Vad betydde då satsen att proletariatet måste befria "sig självt"? Den idé, som börjat ta form i Marx' hjärna, upptog en armé och en generalstab. Proletariatet skulle utgöra armén. Ledningen skulle vara "teori", "vetenskap", "filosofi". Proletariatets uppgift var att utgöra verktyget, "filosofins materiella vapen".²⁴

Ack vetenskap! Vetenskap hade allid varit ett magiskt ord för socialisterna. De tillskrev vetenskapen obegränsad makt. Var och en betraktade sin filosofiska variant som vetenskap. Var och en trodde sig genom vetenskapens och filosofins metoder — de rätta metoderna naturligtvis — finna den väg till frälsning som mänskligheten måste vandra. Saint-Simon kallade sitt system "vetenskapen om den universella gravitationen",

Fourier hade kallat sitt "den säkra vetenskapen". "Det är människosläktets uppgift att bygga vetenskapens tempel"²⁵, sade Proudhon. Han hittade ett namn för sin lära som snart väckte avund, nämligen "vetenskaplig socialism". Alla hade antagligen klart för sig, att när det gällde att tåga in i den nya världen — med hjälp av det rätta slaget vetenskap — skulle upphovsmannen till just denna vetenskap gå i spetsen. Många önskade behålla ledningen långt efter det att målet hade nåtts. Saint-Simon hade beslutat att så snart hans stat var upprättad, skulle styrelsen läggas i händerna på de mest framstående ingenjörerna. Proudhon reserverade för all framtid posten som fransk konseljpresident åt den ständige sekreteraren i vetenskapsakademien. Marx gjorde inga sådana fina distinktioner mellan genombrottet och vad som skulle komma efter. Han nöjde sig med formeln att "filosofin" hade rätt till ledningen av proletariatet.

Den skribent som vid sin första korta utflykt på socialismens område hade dragit dessa fyra formler ur hatten var en mycket ung man. Ingen skulle ha blivit förvånad om hans första idéer med tiden hade förändrats på både det ena och andra sättet. Det var ju knappt mer än ett år sedan han hade avslöjat kommunismen i all dess "otvättade nakenhet" och hotat den med kanoner.

Men för framtiden var den Marx, som absolut skulle ändra allt vad han förut förkunnat, definitivt försvunnen. Teorierna om oundviklighet, revolution, proletariat och vetenskap förblev hörnstenarna i den byggnad han skulle resa. Att han engagerade sig för dessa grundprinciper var den fjärde avgörande händelsen under dessa tjugu månader.

Och strömmen gick vidare. De avgörande månaderna var ännu inte slut.

¹ E. H. Carr: Michael Bakunin, sid. 110.

² Arnold Ruge: Briefwechsel und Tagebuchblätter, sid. 295.

³ Theodor Zlocisti: Moses Hess, sid. LVII.

⁴ Gustav Mayer: Friedrich Engels (amerik. uppl.), sid. 44.

⁵ Friedrich Engels: Brev till Marx, okt. 1847.

⁶ Gustav Mayer: Friedrich Engels (tyska uppl.), sid. 103.

⁷ Samma.

⁸ Marx-Engels Gesamt-Ausgabe, I:a delen, band 3, sid. X.

⁹ Gustav Mayer: Friedrich Engels (tyska uppl.), sid. 102.

¹⁰ Marx-Engels Gesamt-Ausgabe, I:a delen, band 2, sid. 307.

¹¹ Samma.

¹² Arnold Ruge: Briefwechsel und Tagebuchblätter, sid. 347.

¹³ Marx-Engels Gesamt-Ausgabe, I:a delen, band 1, halvband 1, sid. 607.

¹⁴ Samma, sid. 601.

¹⁵ Werner Sombart: Der proletarische Sozialismus I, sid. 293.

¹⁶ Marx-Engels Gesamt-Ausgabe, band 1, halvband 1, sid. 614.

¹⁷ Bronterre O'Brien i "Poor Man's Guardian" den 21 juni 1834. Citerat i Sombart: Der proletarische Sozialismus I, sid. 365.

¹⁸ William Godwin: An enquiry concerning political justice and its influence on general virtue and happiness I, sid. 276.

¹⁹ Moses Hess: Anecdota, sid. 200. Citerat i Sombart: Der proletarische Sozialismus I, sid. 338.

²⁰ Werner Sombart: Der proletarische Sozialismus I, sid. 364.

²¹ Louis Blanc: l'Organisation du Travail, sid. 24.

²² Werner Sombart, a., I, sid. 337.

²³ Marx-Engels Gesamtausgabe, I:a delen, band 2, halvband 1, sid. 619—620.

²⁴ Samma.

²⁵ Proudhon: Qu'est ce que la propriété? sid. 14.

6. DEN EKONOMISKA AVGRUNDEN

Tidskriftens första nummer blev ett fiasko. I Paris med dess nära hundratusen tyskar fanns det med säkerhet bara en person som läste den från den första sidan till den sista och det var olyckligtvis preussiske ambassadören. Han upptäckte uttalandena om den väpnade revolutionen och rapporterade dem till Berlin. Och nu förlorade regeringen tålamodet.

Visserligen hade preussiska regeringen blivit mer och mer övertygad om att socialism var nyttig för den. Långtifrån att stärka den demokratiska fronten lovade socialismen tvärtom att spränga den. Dittills hade medelklassen och arbetarna tillsammans hotat det kungliga enväldet. Ju mer det nya modet slog igenom, dess mer skulle de forna bundsförvänterna bli som hund och katt.

Divide et impera. Genom socialismens inträngande i Berlin kom regeringen i ställningen av en *tertius gaudens* och handlade i enlighet därmed. Den hade ingenting att invända mot att detta nya mod som sprid sig alltmer, gav upphov till en socialistisk press i Preussen. Det var en hel del tidningar som hade anslutit sig till kampen för proletariatet utan att bli trakasserade. Det påstods rentav att regeringen själv hade befrämjat tillkomsten av några stycken. Sådan var regeringens allmänna inställning till den socialistiska tendensen.

Men denna politik avblästes givetvis när kallelsen till väpnad revolution utgick. Revolutionen var tabu, oavsett vilken "ism" den tillhörde. Och så hände det oundvikliga: statsåklagaren väckte talan mot en preussisk medborgare, dr Karl Marx, för uppvigling till uppror. Han gav befallning att den anklagade skulle häktas om han satte foten innanför Preussens gräns. Detta var visserligen en platonisk åtgärd som för ögonblicket inte berörde Marx, men däremot var det en annan sak som gav honom ett hårt slag. Den rebelliska tidskriften portföbjöds i Tyskland. Nästan hela den för Preussen reserverade upplagan togs i beslag vid gränsen. Den fick avskrivas som en förlust. Och när denna förlust var